

Daphne

Årgång 15
Nr 1 2004

Daphne

Utkommer med 2 nummer/år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Botaniska sektionen av Naturvetenskapliga Studentsällskapet i Uppsala.

Redaktion

Redaktör

Hans Rydberg

Eks gård, 646 91 Gnesta

0158-10722, hanry@d.lst.se

Teknisk redaktör

Staffan Kihl

08-7110296, s.kihl@telia.com

Botaniska Sällskapet

Botaniska institutionen

Stockholms Universitet

106 91 Stockholm

E-post: styrelsen@bsis.org

Hemsida: bsis.org

Postgiro: 196094-7

Medlemsavgift: 120 kr/år.

Botaniska sektionen

Institutionen för systematisk botanik

EBC

Uppsala Universitet

Norbyvägen 18D

752 36 Uppsala

E-post: botaniska.sektionen@hotmail.com

Hemsida: hem.passagen.se/botaniska_sektionen

Postgiro: 327956-9

Medlemsavgift: 75 kr/år.

Prenumerationer

Ingår i årsavgiften till resp. förening.

Avgift för separat prenumeration (100 kr/år)

sätts in på resp. förenings postgiro.

Adressändringar

Meddelas resp. förening via post eller e-post.

Kontakt

Frågor, material till tidskriften etc. kan skickas till någon i redaktionen eller via e-post till daphne@bsis.org

Årgång 15 nr 1 2004

ISSN 1101-5527

Rentryck AB, Tullinge

Bidrag till Daphne mottages tacksamt!

Manus skickas till redaktören via post eller e-post eller till daphne@bsis.org.

Instruktion till författare

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post, på diskett eller CD-skiva. Vi kan läsa de flesta ordbehandlingsprogram direkt. Om du använder ett ordbehandlingsprogram som är ovanligt idag, tag kontakt med redaktionen. Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Bifoga gärna utskrift.

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor - tag kontakt med redaktionen i god tid! Om du skickar manuskript till "Medlemstorget" är kraven på utformningen lägre ställda - se för övrigt presentationen i detta nummer av Daphne. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Omslagsbild: *Primula elatior*, lundviva.

Foto: Ida Trift

Redaktören har ordet

När våren välldes in över Sverige med ljumma vindar och fågelsång strömmade vi ut i trädgårdar och lövlundar för att leta vårtecken och njuta av solens värmande strålar. Den första humlan, den första sädesärlan eller första mötet med blåsippan - vilka känslor väckte de inte! När våren blivit några veckor gammal och markerna brinner av blomster från hundratals örter och gräs, då tar plötsligt kärleken slut. Då väcks istället ett glödande hat. Då börjar kampen mot maskrosorna - en kamp som innebär att de för varje år blir ännu fler. Ack så många svenskar som ägnar sin dyrbara fritid, kravlandes på knä, åt att försöka utplåna dessa vårens skönheter som utan tanke på dumhet gjort intrång i gräsmattan! Jag minns så tydligt samtalet som utspelade sig våren 2002 i en förort till Eskilstuna...

- Harry, följer du med och tittar på backsipporna? De blommar i hundratals uppe i backen!

- Hinner inte, jag måste få bort dom här gula djävlarne innan Pettersson kommer hem. Titta på hans gräsmatta bara - inte en maskros!

- Som du vill då. Men du kanske vill ha litet fika med mig i trädgården?

- Fika!? Hur kan du tänka på nöjen när hela trädgården håller på att svämma över av det där djävla ogräset!

Jag lämnade Harry och hans trädgård. Mina tankar virvlade runt. "De gula djävlarne", sa han. Vad i det gula väckte hans vrede? Fanns det för stora likheter mellan maskrosor och människan? Båda gillar ju urbana miljöer, förökar sig ohämmat och tränger sig på... Kanske maskrosorna utgör ett hot mot det urbana territoriet eller kanske bara ett hot mot den fasad av exteriör präktighet som de flesta villaägare anser sig vara tvungna att leva upp till. För vem vet vad Pettersson tänker? Kanske tror han att en "misskött" trädgård är tecken på en ägare som missköter hem, fru och barn. Kanske Pettersson uppfattar Harry som ett hot?

Hur som helst - inga varelser kan väl bättre än maskrosorna representera en kombination av skönhet och obändig livskraft. Kanske skulle det vara bättre att de blev våra medvarelser, att vi gav vår tid att sitta i trädgården med en kopp kaffe och njuta av prakten några veckor som en kontrast mot vardagens vedermödor och frustrationer - som en motvikt mot stress och utbrändhet. Enligt forskare blir vi både glada och lugna av gula färger. Kanske hittar vi i maskrosornas mångfald framtidens medicin mot den kollektiva stress som utgör ett större hot mot välfärden än de gula djävlarne i Harrys trädgård.

Hans Rydberg

Primula och dess primuloïda släktingar

IDA TRIFT

Viveväxter, familjen *Primulaceae*, har efter genetiska och morfologiska undersökningar visat sig vara en systematiskt onaturlig grupp (Trift 2004). Mer omfattande studier av andra forskare har bekräftat detta (Källersjö, Bergqvist & Anderberg 2000) och *Primulaceae* krymper därför eftersom flera släkten bör flyttas ut. I svenska floran gäller detta exempelvis skogsstjärna, *Trientalis*, lysing, videört och topplösa, *Lysimachia*, rödmire, *Anagallis* och strandkrypa, *Glaux*. I vår flora är uppdelningen enkel. En växt som tidigare tillhört *Primulaceae* men har blad på stjälken är inte längre en viveväxt utan ska räknas till ardisiaväxterna, familj *Myrsinaceae*, utom möjligen bunge, *Samolus valerandi*, som med viss osäkerhet hör till *Theophrastaceae*. Generellt sett har viveväxter i Sverige bladrosett och en tydlig pip på blomman. Detta duger som grov tumregel i hela världen, men det finns undantag. Viveväxter sensu stricto (i snäv mening) i Norden är bara *Hottonia*, *Androsace* och *Primula*.

Grusvivan

Grusviva, *Androsace septentrionalis*, och åkerviva, *A. elongata*, är de enda svenska representanterna för ett i övriga världen mycket stort släkte med 150 arter av små, anspråkslösa örter och förvedade kuddväxter. Deras kronpip är alltid åtsnörd i mynningen och dessutom oftast förstärkt av

knölar. Till *Androsace* bör också räknas de små, tidigare självständiga släktena *Douglasia*, *Pomatosace* och *Vitaliana primuliflora*, barrviva. *Androsace*-gruppen utgör en egen gren i viveväxternas släktträd och de har alltså inte evolverat från *Primula*, som ibland föreslagits (Smith & Love 1977).

Primulasläktet - en artrik växtgrupp

Primula är med sina över 425 arter ett ännu större släkte än *Androsace*. De flesta av dessa finns i Asien, framför allt i Himalaya. Den morfologiska variationen är enorm. Hela böcker behövs för att beskriva den mångfald av blomformer, blomställningar, foderblad och ytstrukturer som ryms i detta vackra släkte. Ingen kännare av vivor blev förvånad när forskningen kom fram till att det inte var en naturlig grupp som var beskriven. Frågan om hur vivorna skulle grupperas ställdes tidigt eller för att citera Carolus Clusius (1583): "*Auricula ursi. Non dubium est quin ad Primularum classem referenda sit venusta haec planta, sic eas forma & temperamento aemulatur.*", vilket kan översättas som "*Auricula ursi*. Utan tvivel kan dessa vackra växter säkert hänföras till släktet *Primula*, som likheten i form och växtsätt visar". Även Linné inkluderade auriklerna i släktet *Primula*. Som alla stora, variabla släkten har vivorna delats upp i hanterbara enheter, i undersläkten, sektioner och undersektioner. Av vilda växter finns i

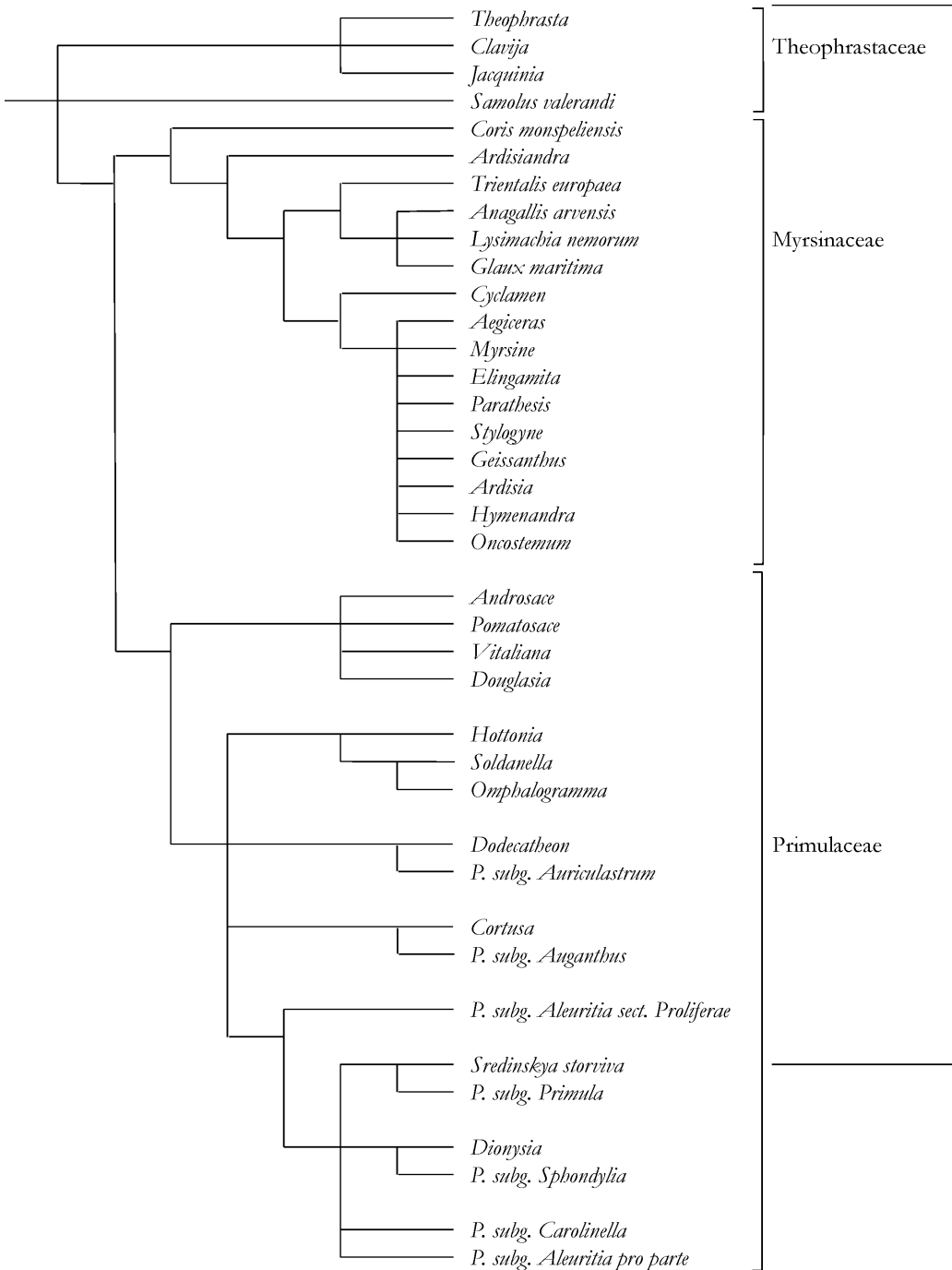

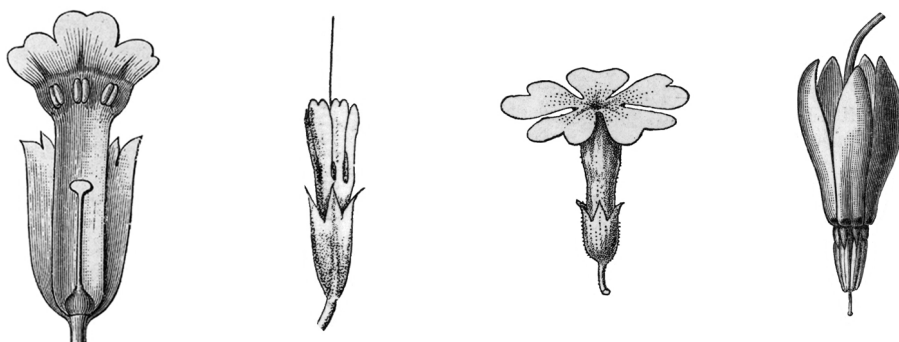
Fig 1: Förenklat släktträd över primuloida *Ericales*; *Theophrastaceae*, *Myrsinaceae* och *Primulaceae*. Trädet baseras på ett DNA- och morfologibaserat kladogram där 85 arter ingick (Trift 2004). Alla grenar i trädet har inte starkt stöd och kan komma att ändras i takt med att nya fakta läggs till.

Sverige representanter för undersläktena *Primula* och *Aleuritia*. Undersläktet *Aleuritia* är enormt och varierat, det omfattar minst hälften av alla vivor och av alla tänkbara utseenden. I Europa finns också representanter för auriklerna, undersläktet *Auriculastrum*. I mellanösterns berg hittar man ett undersläkte kallat *Sphondylia* med gula, långpipiga blommor. I Himalaya och stora delar av Kina växer ytterligare ett undersläkte, *Auganthus*, som inkluderar de populära krukväxterna fönsterviva, *P. obconica* och syrenviva, *P. malacoides*. Kulturväxtlexikon (Aldén 1998) anger 53 namnsorter och 68 odlade arter av vivor. De representerar alla undersläkten utom det sällsynta lilla undersläktet *Carolinella* från Vietnam och Yunnan-provinsen i Kina. Detta undersläkte utmärker sig genom att kapseln ser ut och fungerar som sporhuset på en bladmossa.

Gullviva, *Primula veris*, är typarten för släktet och har många typiska drag. Det är en flerårig ört med en rosett av skrynkliga

blad, vars kanter är bakåtrullade under utvecklingen. Blomstjälken är finluden och kröns av en flock (några få arter har enstaka blommor, men flera kransar är ganska vanligt). Stödbliden under flokken är små och smala, andra arter kan ha breda stödbliden som liknar de vanliga bladen. Fodret är sambladigt och finludet och når ända upp till kronbrämet. Blomman är sambladig med pip och utåtriktat bräm (några *Primula*-arter har framåtriktat bräm). De fem kronflikarna är lätt urnupna, men i släktet finns en enorm variation. Kronan är gul med brandgula eller röda fläckar vid mynningen. Det röda kan också ta överhanden som hos *P. veris* var. *rubra*, vilken är känd sedan 1500-talet. I Sverige representeras undersläktet *Primula* av gullviva, *P. veris*, jordviva, *P. vulgaris* och lundviva, *P. elatior*.

Majviva, *Primula farinosa*, skiljer sig på en del punkter som visar att den istället tillhör undersläktet *Aleuritia*. Bladen, stjälkarna och fodret är inte ludna utan istället pudriga, därav artnamnet. Orden "*farinosa*" och

Närbilder på blommor av *Primula veris* (t.v.) och *Sredinskya grandis* (t.h.). Engler et al. Das Pflanzenreich, 1903.

Närbilder på blommor av *Primula deorum* (t.v.) och *Dodecatheon meadia*. Engler et al. Das Pflanzenreich, 1903.

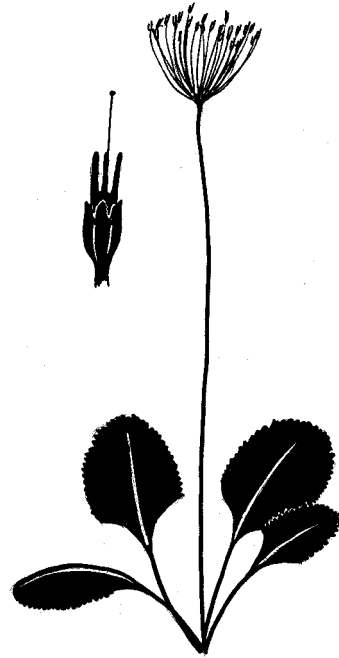
"*aleuritia*" betyder båda mjöl eller puder. Detta puder består av utsöndrat vax med en ofta behaglig doft och är allmänt förekommande hos vivor. Det förekommer sällan samtidigt som hår utan det vanliga är att det finns hår eller "puder" eller att blad och stjälkar är helt kala. Bladen hos majvivan är släta, inte skrynkliga. Blommorna är rosa, mycket små, och har djupt urnupna kronflikar. Till samma undersläkte hör fjällviva, *P. scandinavica*, smalviva, *P. stricta* och strandviva, *P. nutans*.

Den odlade och omtyckta vildauriklen, *Primula auricula*, skiljer sig från gullviva och majviva på flera punkter. Bladen är släta och lite läderartade samt inåtrullade under utvecklingen. Få arter i undersläktet *Auriculastrum*, dit vildauriklen hör, är håriga. Stjälken är kort och pudrad, stödbladen rudimentära. Blomman är stor, gul, cirka 1,5-2,5 cm i diameter och pipen mycket längre än fodret. Andra färgvarianter finns, till exempel sådana med rosa blommor.

En släktesredogörelse skulle lätt kunna bli en irrfärd genom ingående beskrivningar av arter som den pärlhyacintliknande *Primula muscarioides*, *P. muscoides*, som växer krypande likt en mossa med oskaftade vita blommor eller *P. reidii*, vars krona påminner om den hos stor blåklocka. För läsaren som verkligen vill frossa i bilder och beskrivningar rekommenderar jag en monografi över släktet (Richards 1993), vars beskrivningar är utmärkta även om släktskapshypoteserna redan är föråldrade.

Några närstående släkten

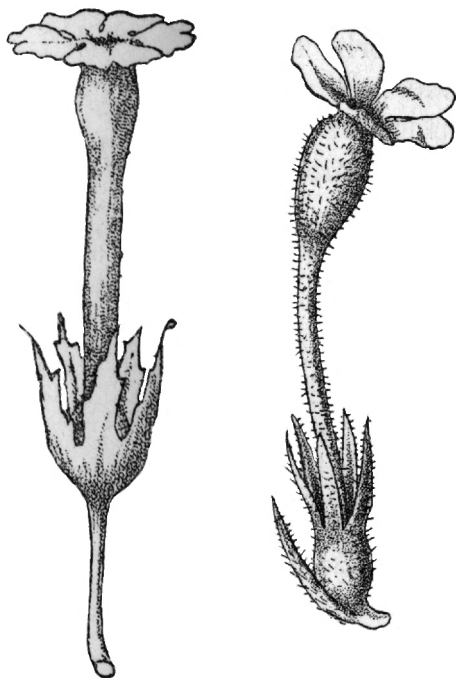
Fyra små släkten är delar av utvecklingslinjer inom *Primula*. Ett av släktena har bara en art, nämligen storviva, *Sredinskya grandis*, eller som den bör heta - *Primula grandis*.

Sredinskya grandis.
Tuschteckning av Ida Trift.

Cortusa matthioli.
Tuschteckning av Ida Trift.

Detaljbilder på blommor av *Primula boveana* (t.v.) och *Dionysia revoluta*. Engler et al. Das Pflanzenreich, 1903.

Denna storvuxna, över 50 cm höga, kaukasiska gullblommiga viva hade tidigare givits ett eget släkte baserat till största delen på sina mycket smala, rakt framåtriktade kronbladsflikar och mycket långa, utskjutande stift. Ett släktträd baserat på både DNA-sekvenser och morfologiska data visar med hög sannolikhet att denna art är nära släkt med våra gullvivor, lundvivor och jordvivor. Det asiatiska släktet klockvivor, *Cortusa*, visar sig vara en del av den gren på trädet som även innehöll *Primula*, undersläktet *Auganthus*. Mer avslöjande är att det undersläktet tidigare hette *Cortusoides*, så ingen blir förvånad här heller. Arterna har samma slags handflikiga och långhåriga

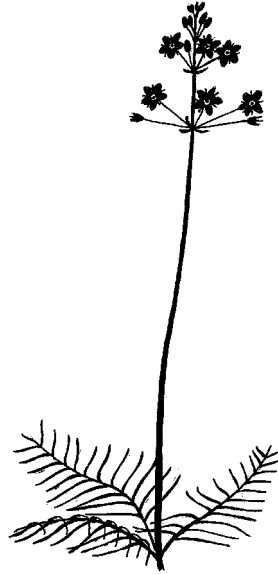
blad, men klockvivor har som namnet antyder klockformiga blommor nästan utan pip och ståndare med knapparna sittande tätt runt stiftet. Tolvgudablommor, *Dodecatheon*, är ett nordamerikanskt släkte där blommorna har bakåtvikta kronbladsflikar likt dem hos tranbär. I en typisk, smalpipig viveblomma är ståndare och pistiller svårtillgängliga för många insekter, men hos tolv-gudablomman är de fritt exponerade. Tolvgudablommor visar sig med säkerhet vara släkt med auriklerna, och kanske är auriklerna inte ens vivot. Det finns inget stöd för att auriklerna ska tillhöra släktet *Primula*, men inget stöd för motsatsen heller, så frågan är obesvarad. Storviva, klockvivor och tolv-gudablommor är äkta vivot. De har tidigare skiljts ut från vivorna på grund av sina avvikande blomformer. Det är sannolikt att dessa anpassningar uppkommit efter typen av pollinatör.

Dionysosvivot, *Dionysia*, är ett släkte kudd- och rosettväxter från Iran, Irak och Afghanistan. De visar sig vara systergrupp till de vivot, *Primula* undersläktet *Sphondylia*, som växer i samma område. Undersläktet *Sphondylia* ansågs tidigare vara de mest primitiva vivorna och nära släkt med auriklerna. Ingetdera verkar emellertid vara fallet. Dionysosvivot är anpassade till ett liv i torra berg, på lodräta klippidor eller till och med hängande upp och ned i grottmynningar. Vissa arter doftar starkt av metylsalicylat, samma ämne som i älgört. I full blom ser man ibland inte de gröna delarna, utan hela tuvan kan vara täckt av rosa, gula, lila eller vita långpipiga blommor. Det samlade intrycket kan liknas vid en flock färgglada igelkottar som sitter och trycker på klippväggen.

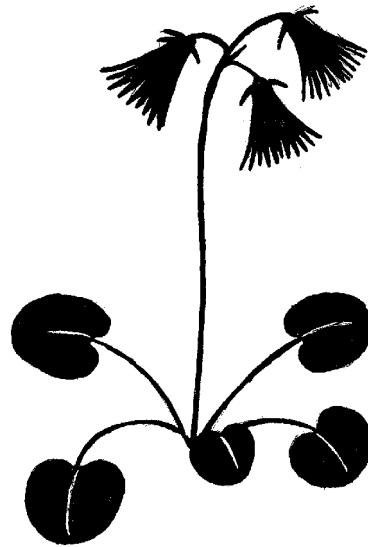

Vattenblinken - var hör den hemma?

Vattenblink, *Hottonia palustris*, är tillsammans med sin nordamerikanska tjockstjälkade systerart *H. inflata* de enda viveväxterna i vatten. De växer rotade i botten eller lossade i grunt näringsrikt vatten med blomstjälkarna stickande upp ovanför vattenytan. Deras ovanliga, finflikigt sammansatta blad, som brukar kallas gälblad, är en anpassning till livet i vatten. Blomstjälken har ett stort antal kransar av vitrosa blommor. Blommorna hos vattenblink är, till skillnad från de hos *H. inflata*, heterostyla, vilket innebär att det i vissa blommor finns långa ståndare och kort stift, i andra blommor korta ståndare och långt stift, vilket gynnar korsbefruktning respektive minskar risken för självpollinering. Företeelsen förekommer hos fler släkten inom viveväxterna, exempelvis hos *Dionysia*, *Vitaliana* och *Primula*. Vattenblink är mycket lik en kandelaberviva fast med vattenanpassningar. Är det då en släkting till kandelabervivorna, *Primula* undersläkte *Aleuritia* sektionen *Proliferae*? Nej, förvånade nog inte ens i närheten! Vattenblink tycks istället vara släkt med alpklockorna, *Soldanella*, och det storblommiga asiatiska släktet *Omphalogramma*. Ingen av dem liknar vattenblink, inte det minsta! Den enklaste förklaringen är att vattenblink, när den anpassade sig till ett liv i vatten, återtog en mängd ursprungliga egenskaper som inte behövdes hos de nära släktingarna med sina anpassningar till bergsmiljön. Dessa ursprungliga drag har också bevarats hos kandelabervivorna, vilket förklarar likheten. Släktrådet visar också att undersläktet *Aleuritia*, det största och mest varierade i *Primula*, inte är en naturlig grupp.

Hottonia palustris.
Tuschteckning av Ida Trift.

Soldanella montana.
Tuschteckning av Ida Trift.

Ännu återstår problem att lösa

Flera små mysterier återstår dock att lösa hos vivorna. Är auriklerna vivor och därmed även tolgudablommorna? Är vattenblink en viva och därmed även alpklockorna? Hur såg i så fall förfadern ut? Har heterostyli uppstått en eller flera gånger inom viveväxterna? Det finns goda skäl att tro att svaren kan finnas inom några år. De nya metoderna har redan besvarat de gamla frågorna om var de primuloida släktena hör hemma.

Referenser

- Aldén, B. 1998: Kulturväxtlexikon. Natur och Kultur/ LTs förlag.
- Källersjö, M., Bergqvist, M. & Anderberg, A. A. 2000: Generic realignment in Primuloid families of the Ericales s. l. American Journal of Botany, 2000.
- Richards, J. 1993: Primula. Timber Press.
- Smith, G. F. & Lowe, D. B. 1977: Androsaces. The Alpine Garden Society.
- Trift, I. 2004 (in mscr): Cladistic Studies in Primuloid Ericales. Stockholms Universitet 2004. Ett exemplar kan erhållas genom förfrågan till författaren, Botaniska Institutionen, Stockholms Universitet, 106 91 Stockholm.

Dodecatheon meadia.
Tuschteckning av Ida Trift.

En underbar torsdag

STURE NORDMARK

Jag hoppas att John Steinbeck inte misstycker att jag har lånat hans boktitel till denna lilla berättelse om just en underbar torsdag. En mer passande överskrift går inte att sätta på just denna underbara sommardag för tre år sedan, som egentligen började som en helt vanlig inventeringsdag för Upplandsfloran. Och platsen för dagen var Färingsö!

Som vanligt ställde jag bilen på en lämplig plats, hängde av cykeln, ordnade packningen, tog på ryggsäcken och hjälmen och trampade iväg. Det var en strålande sommarförmiddag och det kändes som att detta skulle kunna bli en "bra dag på jobbet". Några arter av lite ovanligare slag hoppades jag självklart att finna under dagen.

Mitt första mål var en för trakten vanlig bondgård som numera var omgjord till en hästgård, liknande dem som vi nu har så gott om i kommunen. (Ekerö tillhör numera de kommuner som är hästtätast i landet). Jag hade besökt den här gården några år tidigare när en annan ägare hade stället och var rätt nöjd med den inventering jag gjorde då. Men på något sätt drogs jag dit ännu en gång.

Mistelfyndet

Jag cyklade den gamla byvägen fram och noterade ett antal vanliga väggkantsväxter. I en hög poppel invid vägrenen växte en stor präktig mistel. Den tilldrog sig mitt intresse då detta var, efter vad jag visste, den sydligaste mistellokalen på ön. Färingsö är den största av de öar i Mälaren som bildar Ekerö

kommun och här finns troligen landets tätaste bestånd av mistel. På norra Färingsö finns mistlar i snart sagt varje trädgård, framför allt på äppelträd. I övrigt växer den på fristående träd, längs vägar och i dungar på popplar, lönnar, hagtornar, aspar, rönnar och sälgar. Man kan studera mistlarna från i stort sett alla vägar i området. Men från detta kärnområde till där jag nu befann mig var avståndet bortåt åtta kilometer. Min första tanke var självklart om misteln på denna lokal verkligen var fågelspridd. Mitt emellan kärnområdet på norra Färingsö och denna plats finns Svartsjö slottspark vars förutsättningar för mistelsådd är alldeles utmärkta, men inte ens där finns några etablerade mistlar. Jag misstänkte nog att någon hade hjälpt till.

Uppe vid huset satt en äldre man och njöt av sitt förmiddagskaffe. Jag bestämde mig för att gå in och fråga hur det förhöll sig med den vackra mistelbollen. Det var en trevlig karl som mycket riktigt berättade att han sått in misteln i poppeln och även sått mistlar i flera av sina äppelträd. Han förevissade villigt att sådden grott på varje träd och vi såg små plantor sticka upp ur barken.

Som gammal trädgårdsmästare var han road av att experimentera lite. När han fick höra vad jag egentligen höll på med, blev han mycket intresserad och ville gärna hjälpa till med växtlokaler. Han nämnde bland annat ett stort bestånd med strutbräken, som jag inte fick missa. Mannen var nu gammal men hade i sin krafts dagar varit en stor trädgårdsmästare. Han hade bland annat haft en fruktodling med inte mindre än 150 plommonträd. Mälaröarna var ju en gång i tiden "Stockholms trädgård". Mälaröarnas bönder och trädgårdsmästare levererade stora mängder potatis, grönsaker och frukt till Stockholms saluhallar och torg. Jag kände att denna trevliga bekantskap skulle kunna få stå som symbol för Mälaröarnas idoga bönder och trädgårdsmästare, till vilkas skrå jag faktiskt själv hör. Jag tackade för mig och cyklade vidare.

Fält av kattost

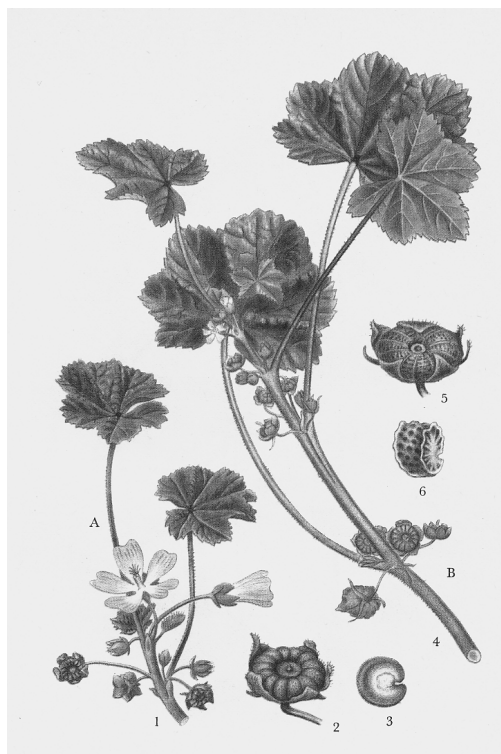
Kulturbetesmarkerna lyste gröna och ett antal hästar mädde gott i sommarvärmen. När jag hade rundat den sista kröken såg jag att alla rasthagarna, som vid förra tillfället varit gråa och slitna, nu var gräsmattegröna. Kanske hade den nye ägaren inte några rasthagar kvar till sina hästar, tänkte jag. Märkligt!

Väl framme vid gården kom så chocken - ja glädjechocken! I alla tre hagarna växte tätt på varandra små och stora exemplar av vit kattost. Det var som en kompakt grön gräsmatta av kattost, 10 000 exemplar hade nog inte räckt om man skulle ha räknat. Det var en otrolig syn och mitt i grönmassan stod också ett antal stånd av hjärtstilla. Den ena hagen kantades dessutom av trädgårdsveronika. Detta var ju självklart dagens fullträff (så här långt). Jag funderade på om inte

detta kunde vara landets mest koncentrerade och individrika lokal av vit kattost? Hästarnas slitage på marken hade gett kattosten optimala gröningsbetingelser och även sett till att marken hållits öppen.

Nu när de flesta gårdar inte längre har kreaturstramp och hönssprätt som kan hålla ladugårdsbackarna öppna, kanske hästarna kan göra samma nytta för våra gamla ladugårdsbacksväxter. Tyvärr har "det nya hästfolket", många gånger alltför nitiskt städad sin omgivning för att ruderatväxterna riktigt skall kunna trivas. Ibland fattas det bara att man skall asfaltera hela gårdsplaner också.

Jag träffade ägarinnan och berättade om tillståndet i hagarna. Hon blev förvånad och glad och hade inte en aning om vad hästarna

Malva pusilla, vit kattost.
C.A.M. Lindman, Nordens flora.

gick och trampade i. Vi pratade lite om förutsättningarna för kattosten och vi hade väl samma uppfattning om att åtminstone den steniga, glesa skogshagen nog aldrig skulle kunna bli något annat än en rasthage. Därmed skulle nog kattosten få en chans att leva vidare på den här gården ett bra tag till. Den vita kattosten har förvisso flera lokaler till på Färingsö, men det jag nyss hade beskådat låg i en helt annan division.

Färden gick vidare

Den gamle mannen hade rätt noga beskrivit strutbräkenlokalen så att hitta dit var inte särskilt svårt, faktiskt bara bakom skogshagen. Jag gick längs ett dike och närmade mig alsnåret som bildade bård mot vasskanten. Så med ens stod de bara där, ca sextio vackert formade buketter. Troligen är detta den enda lokalen på Färingsö och en av de få som finns i kommunen. Av bara farten noterade jag på fuktängen bredvid ett antal ängsnycklar.

Jag satte mig ner i halvskuggan och tog mig en välbehövlig macka och ett par muggar te. Detta var ju en sådan där fantastisk förmiddag när morgonsvalkan försvunnit men högsommarvärmen ännu inte gjort dagen olidligt varm. Vilken förmiddag! tänkte jag, medan flugorna surrade runt huvudet och känslan av total tillfredsställelse smög sig på.

På väg tillbaka till cykeln tog jag en omväg genom en annan vacker hage. Mjölkkorna betade fridfullt men måste ändå till slut komma fram och hälsa. I min barn-dom hade min familj mjölkkor och det blev självklart yngste sonen som fick bli vallpojke, så jag kände mig rätt hemma bland dessa nyfikna landskapsvårdare. Jag hade tidigare inventerat denna hage med ett gott men inte

överväldigande resultat. Alla beteståliga arter i området fanns naturligtvis och även enstaka ängsnycklar hade letat sig upp i hagen, längre än vad dess naturliga biotop egentligen medgav.

Gården är en av tre på Färingsö som ännu har mjölkkor kvar. Enligt ägaren hänger verksamheten på "gärsgård'n". Om någon av de tre gårdarna upphör med mjölkproduktionen, slutar mjölkbilan att komma, och då är det slut med de sista resterna av de naturbetesmarker som hålls öppna av den enwise bonden. Den här gården drivs fortfarande på ett lite "gammaldags" sätt och just därför hittar man så många intressanta växter vid gödselstacken, runt uthusen och på ladugårdsbacken. Paddfot, blåmålla, rödmålla, malört, lungrot med flera arter ingår i gårdsfloran.

På jakt efter pukvetet

Jag hade ställt upp ännu ett specifikt mål för dagen. Inte så långt ifrån där jag nu befann mig har det enligt Almquist & Asplund (1937) funnits en lokal med pukvete. Det är länge sedan nu, och förutsättningen för arten att finnas kvar på den gamla lokalen verkade inte särskilt gynnsam. Dessutom visste jag inte riktigt var lokalen skulle kunna vara. Området är nu ett modernt odlingslandskap med öppen åkermark och vallodling. Lite rester av barr- och blandlövdungar och en långt gången igenväxande hagmark var de markslag som i övrigt erbjöds.

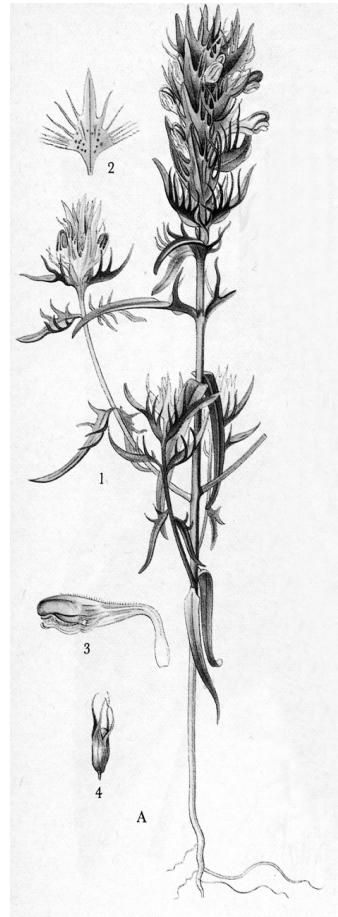
Här stod jag nu och visste inte var jag skulle börja leta. Men längst inne i området, vid slutet av en liten väg, fanns en naturlig vändplan där hundratals vita ensilagebalar var staplade. "Sliten mark," tänkte jag och styrde mina steg mot platsen. Nu förstår ju

alla som läser detta vad som sedan hände. Bakom balarna upptäckte jag först ett antal exemplar av gatkrassing, sedan en kvadratmeter med pimpinell och så till slut, tre exemplar av pukvete. Hjärtat hoppade! Jag måste söka vidare och bakom ett litet slånår uppenbarade sig en gammal träda som märkligt nog ännu inte vuxit igen. En gammal övergiven harv stod kvar och påminde om att det en gång i alla fall hade varit en åker här och att det kanske, kanske ändå var den gamla pukvetelokalen som nu var återfunnen. Om detta verkligen var C. J. Lindbergs lokal från 1845 vet jag inte men marken var fullständigt nerlusad av pukvete, i många hundratal exemplar. Dessutom trivdes pimpinellen lika bra och även den fullkomligt översvämmade den gamla trädan. Pimpinellen är inte helt ovanlig på Färingsö, cirka tio lokaler är förut noterade vid florainventeringen, men att hitta pukvetet kunde jag ju bara drömma om.

Solskivan hade hamnat en bit åt väster och jag kände att bättre än så här kunde nog dagen inte bli. Jag avslutade därför dagen i förtid med att äta upp resterna av matsäcken och satte mig sedan ned att, med full tillfredsställelse, bara njuta av tillvaron som just denna dag hade spelat mig helt i händerna.

Referenser

- Almquist, E. & Asplund, E. 1937: Stockholmstraktens växter, 2 uppl. Botaniska Sällskapet i Stockholm.

Melampyrum arvense, pukvete.
C.A.M. Lindman, Nordens flora.

Hur skyddar vi floran genom Natura 2000?

HANS RYDBERG

Vid FN:s miljökonferens i Rio de Janeiro 1992 undertecknade huvuddelen av världens stater en konvention om hållbar utveckling och med syfte att hindra ytterligare förluster av biologisk mångfald på planeten Jorden. Sverige skrev under konventionen som självständig nation medan EU med sina då 12 medlemsstater gjorde det i egenskap av ett kollektiv. Tre år senare hade Sverige hamnat i EU. Därmed omfattades vi av EU:s naturvårdslagstiftning, däribland upprättandet av nätverket Natura 2000, som har som sin främsta målsättning att hindra Europas natur från ytterligare utarmning. Själva habitatdirektivet, som kanske är den viktigaste delen bland EU:s naturvårdslagar, togs året innan konferensen i Rio och bygger främst på uppfyllandet av den s.k. Bernkonventionen.

Vad innebär Habitatdirektivet?

I arbetet med att bilda nätverket Natura 2000 har vi valt ut områden som är goda exempel på naturtyper eller innehåller arter listade i speciella bilagor kopplade till det s.k. habitatdirektivet, som tillsammans med fågeldirektivet är den lagstiftning EU tillämpar inom naturvårdsområdet. I nätverket ingår idag huvuddelen av landets finaste naturområden men också ett stort antal andra men mindre kända områden, små smultronställen med särpräglad växt- och djurliv. I Sverige har vi idag ca 4 000 Natura

2000-områden, av vilka 567 ligger i Södermanland och Uppland. För Natura 2000-områdena gäller att vi långsiktigt skall se till att naturvärdena bevaras, på EU-språk att "gynnsam bevarandestatus" råder för de naturtyper och arter som området pekats ut för. Det innebär bland annat att många områden, främst skogar, måste skyddas som naturreservat, i andra fall att man tecknar avtal med markägaren att sköta ett område på ett speciellt sätt. En sådan typ av avtal är den miljöersättning som går till brukare av lantbruksfastigheter med fina betesmarker. Dessa avtal är blott femåriga men kan förnyas efterhand. Avtalen ställer krav på hur markerna sköts, vilket i regel gynnar den biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet. I den nya miljöbalken står också att man inte får påverka naturen inom eller utanför ett Natura 2000-område om ingreppen på ett betydande sätt kan skada naturvärdena i området.

Habitatdirektivets arter

Vad innebär då Natura 2000 för vår flora? Kan vi klara de hotade arterna? Kan vi bevara artrikedomen i landskapet? Kan vi bromsa förlusten av botaniskt rika naturtyper?

Svaren på dessa frågor är inte så enkla. Först kan vi konstatera att det bara är en ringa del av vår landareal som ingår i Natura 2000. Resten av landskapet saknar helt

skydd mot de strukturella förändringar som sker inom jord- och skogsbruket och som tyvärr ofta är negativa för florán. Hur är det då med Natura 2000-områdena? Jo, en del av dem är faktiskt utvalda därför att de rymmer speciella arter som bedöms skyddsvärda ur ett EU-perspektiv och som därför är förtecknade i habitatdirektivets bilaga II. Det är ett krav från EU att vi bevarar arterna i dessa områden och att vi inte förstör deras livsmiljöer. Ett nyckelord i sammanhanget är långsiktighet! Arterna i denna bilaga är i huvudsak mediterrana och kontinentala rariteter med nordgräns långt söder om vårt eget territorium men som ett tillägg till bilagan lyckades vi tillsammans med Finland få till ytterligare 57 arter, vilka i huvudsak är arter som är endemiska eller åtminstone

okända i övriga medlemsstater. De växter i habitatdirektivets bilaga II med förekomster i Uppland och Sörmland är dessvärre inte så många. Dessa är dvärglåsbräken, *Botrychium simplex*, guckusko, *Cypripedium calceolus*, gulyxne, *Liparis loeselii*, hällebräcka, *Saxifraga osloënsis*, småsvalting, *Alisma wahlenbergii* och bland mossor brynia, *Bryhnia novae-angliae*, gotländsk hättmossa, *Ortotrichum rogeri*, grön sköldmossa, *Buxbaumia viridis*, hårklomossa, *Dichelyma capillaceum*, käppkrokmossa, *Hamatocaulis vernicosus*, nordisk klipptuss, *Cynodontium suecicum*, platt spretmossa, *Herzogiella turfacea* samt stamkvastmossa, *Dicranum viride* (Cederberg & Löfroth 2000).

Bestånd av dessa arter kommer att övervakas och nödvändiga insatser kommer att

"Dystrofa sjöar och småvatten" är en annan naturtyp i Natura 2000. Här kan vi slå vakt om gungflyna och deras flora av kallgräs, vit- och brunag, myggblomster och olika slags sileshår. Södermanland, Hyltinge sn, Lompussen 1978. Foto: Hans Rydberg

behöva göras för att gynna arternas fortlevnad i de utpekade områdena. Resultatet av vår övervakning kommer att rapporteras till EU-kommissionen som får hjälp med granskningen av ett vetenskapligt organ, ETC (European Topic Centre) som har sitt säte i Paris.

Naturtyper i direktivet

Hur bevarar vi då alla de arter som inte finns med i bilaga II, vilket i princip motsvarar hela vår artstock av mellan 15 000 och 20 000 kärlväxter, lavar, mossor och svampar? Hur bevarar vi de omkring 1 600 rödlistade arter som inte omfattas av direktivet? Många av dessa arter kan vi skydda i våra Natura 2000-områden genom att de ingår i biotoper, vilka i de flesta fall utgör natur-

typer enligt bilaga I i habitatdirektivet! Detta gäller främst naturtyper i orörda eller extensivt brukade landskap, exempelvis rikkärr, dystrofa sjöar, lövsumpskogar, örtrika skogar med gran, västlig taiga (=naturskog), ädellövskogar, naturbetesmarker av olika typer, slätterängar, kalkhällmarker av skilda slag och havsstrandängar (Löfroth 1997). Urbana miljöer som soptippar och hamnområden liksom olika randmiljöer som vägkanter, järnvägar, kraftledningsgator och bryn ingår inte i listan på naturtyper trots att de kan vara mycket artrika som växtlokaler. Som medlemsland i EU tvingas vi se till att naturtyperna i våra Natura 2000-områden inte minskar i areal eller försämras i kvalitet, vilket gynnar de arter som är karaktäristiska för naturtyperna i fråga.

"Artrika, torra-friska låglandsgräsmarker" kallas denna naturtyp. Vården av sådana marker - vi brukar kalla dem naturbetesmarker - ger fristäder åt många idag hotade ängsväxter. Södermanland, Härads sn, Björnvad 1990. Foto: Hans Rydberg

Naturskogen, på EU-språk "Västlig taiga", bidrar med åtskilliga områden i Natura 2000-nätverket. Miljön skyddar åtskilliga sporrväxter, bland annat vedlevande svampar och lavar - organismer som EU inte i övrigt vill värna så mycket om.

Södermanland, Gryts sn, Putbergsreservatet vid Ånhammar 1992. Foto: Hans Rydberg

Artskydd i Natura 2000-områden

Hur skyddar vi då arterna i naturtyperna? Svaret är att vi skyddar dem på ungefär samma sätt som i våra naturreservat där skötselplanerna blir det instrument där exempelvis sällsynta växtarter genom riktade åtgärder får möjlighet att överleva. I en naturbetesmark som betas kontinuerligt med ett lagom hårt betestryck och där ingen påverkan sker av gödsling, insåning, dikning eller deponering, kommer de karaktäristiska arterna rimligen finnas kvar inom överskådlig tid. Fördelen med EU:s strategi är att vi enligt lag förbinder oss att fortsätta sköta och skydda naturvärden i Natura 2000-områden. Det stora problemet är, som jag tidigare nämnt, att vi inte har någon bra

bevarandestrategi för markerna utanför Natura 2000. Vi kan inte tvinga en markägare att fortsätta med djurdriften på sin gård. Vi kan inte förbjuda honom att avverka sin skog. Problemet att vidmakthålla ett rikt växt- och djurliv i det brukade vardagslandskapet måste lösas genom nationella strategier där markägare på olika sätt stimuleras att ta ökad hänsyn till växt- och djurlivet i sitt brukande av landskapet. Även om vissa framsteg har gjorts i detta avseende, återstår ännu mycket att göra.

Rödlistade arter

Klarar vi de rödlistade arterna i Natura 2000? Dessa finns ju som regel inte med i bilaga II och vi har varken uppföljnings-

eller rapporteringskrav för dem. Naturligtvis står det oss fritt som nation att utforma skötselns i våra Natura 2000-områden så att våra nationellt rödlistade arter överlever och till och med ökar sina populationer. I de fall arter med motstående ekologiska krav förekommer bör man prioritera de som bäst representerar den naturtyp som angetts för området. Om det i ett naturskogsbestånd av typ västlig taiga står gamla grova ekar i en bergkant och vi genom en lavinventering funnit att det på barken växer ett tiotal rödlistade, ljusberoende lavar, så kan vi i skötselplanen ange som åtgärd att de nedanför uppväxande granarna skall tas bort. Detta gör vi för att lavarna inte skall dö av ljusbrist, trots att man i naturtypen "Västlig taiga" egentligen inte bör tillåta avverkning ens av yngre uppväxande träd.

Uppföljning

Vid uppföljningen av arter och naturtyper i Natura 2000-områdena kommer vissa arter att användas som indikatorer, dvs värdemätare, på naturtypens gynnsamma bevarandestatus. I en naturlig betesmark skulle arter som fältgentiana, kattfot, jungfrulin, revfibbla, ormrot, vanlig nattviol, fläckmaskros, blåsuga och ögontröst kunna användas som indikatorer. Inom naturtypen "Örtrika skogar med gran" skulle arter som sårkläka, blåsippa, skogsviol, ögonpyrola, repestarr, nästrot och tibast kunna användas som indikatorer. Även ettåriga arter beroende av störning i de örtrika skogarnas övre markskikt, exempelvis springkorn, skogsbräsma och dvärghäxört, skulle kunna följas upp. Om dessa arter övervakas med hjälp av etablerade metoder kan vi få ett kvitto på att naturtypens kvalitet inte försämras. Om vi tvärtom märker att det går dåligt för de här

arterna måste vi analysera orsaken och sedan göra allt som står i vår makt för att vända utvecklingen åt rätt håll. Valet av lämpliga indikatorarter för uppföljning gör att vi i Natura 2000-områdena får en bra kontroll över hur många växtarter klarar sig på sikt. Hotade arter i Natura 2000-områden bör exempelvis kunna följas upp genom floraväkteri, något vi bör göra även om vi för dessa arter inte har några krav på rapportering till EU-kommissionen.

Arter i nedförsbacke

Vissa arter kommer att minska även i Natura 2000-områdena. Det kan ha naturliga orsaker eller på ett eller annat sätt vara orsakat av människan, t.ex. klimatförändringar, epidemier av växtsjukdomar eller ökande kvävenedfall. Detta kan vi i de flesta fall inte påverka. Den viktigaste frågan emellertid är om Natura 2000-nätverket på sikt räcker för att säkerställa en rik och varierad flora, om utarmningen av biologisk mångfald i vardagslandskapet fortsätter i samma takt som tidigare. Sämst förutsättningar har arter som inte på något sätt omfattas av det skyddsnet som Natura 2000-områdena utgör. Vem bryr sig i detta sammanhang om växter i obesprutade åkrar, gamla parkfröinkomlingar, våra nu utdöende medicinalväxter som fanns kring de gamla torpen eller varför inte den flora av konkurrenssvaga, ettåriga pytteväxter på nakna strandbäddar vid sjöar och vattendrag där vattenståndet tillåts fluktuera fritt under året.

Lavar och svampar

När det gäller andra grupper av organismer, i första hand lavar och svampar, är habitatdirektivets bilaga II inte till mycket

hjälp. Man kan till och med beskriva det som en ren katastrof att inte en enda av våra över 10 000 arter svampar eller 2000 arter lavar finns med i bilagan - dessa grupper har EU helt negligerat! Lyckligtvis är flertalet av våra viktiga lav-, moss- och svamparter knutna till naturtyper som är med i bilaga I. Genom att de i många fall är kvalitetsindikatorer för t.ex. grova ädla lövträd, död ved, naturliga gräsmarker, kalkhällmarker, klippbranter etc kommer deras långsiktiga status att kunna följas upp med hjälp av s.k. basinventeringar som skall göras i de flesta Natura 2000-områden och som skall fånga upp intressanta element och strukturer som är viktiga för den biologiska mångfalden och för just dessa organismgrupper.

Nya fridlysningar!

Slutligen vill jag bara nämna att habitatdirektivets arter också blivit nationellt frid-

lysta och att man inte utan tillstånd från länsstyrelserna kan plocka eller samla in dessa. Detta gäller givetvis även utanför Natura 2000-områdena. De flesta arterna är dock inte igenkända av allmänheten och risken för att käppkrokmossan hamnar i blomstervasen är heller knappast så stor. Däremot är det bra för växtsamlare att veta att detta skydd finns och att insamlingar skulle kunna innebära en ytterligare försämring av dessa i regel starkt utsatta arters livsvillkor.

Referenser

- Cederberg, B. & Löfroth, M. (red.) 2000: Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000. ArtDatabanken.
 Löfroth, M. (red.) 1997: Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000. Naturvårdsverket.

Hällebräcka, *Saxifraga osloënsis*, har uppstått ur hybriden mellan klippbräcka, *S. ascendens* och grusbräcka, *S. tridactylites*. Den föredrar öppna, gärna störda kalkmiljöer och kan lokalt i västra Sörmland och i norra Uppland vara rätt talrik. Arten är endemisk och av värde för den europeiska gemenskapen, varför den ingår i direktivets lista på arter som skall ingå i Natura 2000. Södermanland, Österåker, Forsby 1998. Foto: Hans Rydberg

Nostalgisk betraktelse över ett herbarium

LENA JONSELL

I samband med att jag för några år sedan lämnade mitt arbetsrum på SLU, fick jag anledning att gå igenom mitt herbarium för att se vad som kunde vara av intresse för Upplandsfloran. Mina första insamlingar är från 1946. Jag började pressa växter tillsammans med min syster, som är av en årgång som hade växtinsamlingsplikt. Det hade inte jag, men började ändå samla och pressa och ägnade regniga sommark dagar åt monterning och etikettskrivning. Mycket stimulans i vårt samlande och pressande fick vi av vår mamma, som hade Krok & Almquist av 12:e upplagan (1912) stationerad i sommarstugan. Hon hjälpte mig i början med nycklandet, men var mycket skeptisk till mina resultat då jag kom fram till någon art som var *ma* eller *r*. Med hjälp av Ursings bildflora från 1944 kunde vi dock i allmänhet komma överens om vilken art det var.

En liten del av världen

Det var en mycket liten del av världen som var mitt revir för botanisering under 1940-talet, nämligen området i närheten av sommarstugan i Vreta i Uppsala-Näs socken, ungefär en mil söder om Uppsala och närliggande delar av Hammarskog i Dalby socken. Det var ett landskap präglat av åkrar och betesmarker, bl.a. hagar och betade stränder utefter Ekoln och Dalbyviken. Skogarna var då som nu hårt utnyttjade och

inte så särskilt intressanta ur floristisk synpunkt, men gav enorma mängder smultron på hyggena. Önskemål om 2-3 liter smultron då gäster väntades kunde i allmänhet uppfyllas genom familjens samlade insatser.

Förändringar

Genom utflykter och exkursioner i dessa trakter har jag successivt kunnat följa de förändringar som skett, om ock inte särskilt systematiskt. Nedläggning av kreatursdriften i både Vreta och Hammarskog i början av 1960-talet resulterade förstås i förbuskning och igenväxning av betesmarkerna. Uppsala kommun köpte in stora delar av området 1963, främst för att det skall fungera som friluftsområde, och har sedan dess med varierande framgång försökt hålla hagar och strandängar öppna genom att röja i markerna och hålla betesdjur i området.

I mitt herbarium finner jag många arter som hör till ängsmarkerna, bl.a. inom det område som kallas Toran. Av dessa är bl.a. fältgentiana *Gentianella campestris*, backstarr *Carex ericetorum* och blåsuga *Ajuga pyramidalis* nu helt borta, medan kattfot *Antennaria dioica*, klasefibbla *Crepis praemorsa* och jungfrulin *Polygala vulgaris* ännu finns kvar, men bara i små populationer på mycket begränsade ytor. Finnögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica* var mycket utbredd i norra delen av Toran, men det

rikaste området undantogs på ett tidigt stadium från forsatt skötsel, så där växer nu skog och givetvis ingen finnögontröst. Ännu finns den dock kvar, undanträngd intill buskar och stenar, ställen som inte nåddes av handelsgödseln, vilken spreds för att gynna gräsvegetationen ännu på 80-talet. Små källor bryter fram i Torans sluttningar. I fuktstråk omkring dem samlade jag ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* och senare, när jag lärt mig gräs, även källgräs *Catabrosa aquatica*. Källgräset höll ut till för ett fåtal år sedan, medan ängsnycklarna är borta sedan länge.

Ogräsen

Herbariet innehåller också åtskilliga åkerogräs som klätt *Agrostemma githago*, riddarsporre *Consolida regalis*, sanddådra *Camelina microcarpa*, fältkrassing *Lepidium campestre*, luddvicker *Vicia villosa* och åkerkulla *Anthemis arvensis*. De flesta kan förstås inte återfinnas nu, även om åkerkulla och luddvicker fanns kvar i enstaka exemplar ännu på 1980-talet. Livsrummet för åkerogräs är begränsat - en av de tidigare åkrarna är nu helt bebyggd med sommarstugor och åretruntvillor och resten har hårdhänt besprutats med ogräsbekämpningsmedel under år då de legat i träda.

Andra intressanta växtmiljöer

På strandklipporna på Vreta udd växte brudsporre *Gymnadenia conopsea*, korskovall *Melampyrum cristatum* och slätterfibbla *Hypochoeris maculata*, men den finaste växtplatsen för dessa används nu som rastplats för friluftsfolket med grillplats m.m., så här är det nu mest vitgröe *Poa annua*. Brudsporren gick ut för många år sedan, medan de övriga två ännu kan återfinnas i

tynande bestånd i närheten. Däremot finns det ett antal spännande arter i den mer lövrika delen av udden. Dit har spritt sig några av de arter som The Svedberg planterade på den del av udden som var hans privata mark och som numera är naturreservat. Skogsbingel *Mercurialis perennis* och lundsmörblomma *Ranunculus cassubicus* finns kvar där, liksom hybriderna mellan storrams och getrams *Polygonatum multiflorum* x *odoratum* - kanske samma individ som på 1940-talet?

Fuktängarna utefter Ekoln betades och trampades av korna, vilket gav förutsättningar för en mycket rik flora av fuktängsarter, t.ex. kärrsälting *Triglochin palustre*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, dyveronika *Veronica scutellata*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica*, sumpmåra *Galium uliginosum* och nickskära *Bidens cernua*. Nu konkurreras det mesta bort av jättegröe *Glyceria maxima*, men när det skapas luckor i jättegröebestånden genom grävning e.d., så kommer flera av de nämnda arterna ganska snabbt tillbaka. I maj kunde man från vår stuga se att fuktängen intill Vreta udd, 500 m bort, var knallröd av kungsängsliljor. Visst kan man fortfarande hitta en och annan kungsängslilja där, men ohävd och för lågt betetryck har gjort att ängen nu domineras av ängskavle, hundloka, åkertistel och annat otyg.

Bebyggelsen förändras

Till dessa exempel på floristiska förändringar kommer även förändringar i bebyggelse och tomtmark. Talrika tomter avstyckades och sommarstugor byggdes efter kriget och nu har många av dem blivit villor för permanentboende. Småbruksidyllen Vreta gård, då med rött bostadshus, bryggstuga,

sprättande höns och kor på väg in för mjölkning har nu omvandlats till en vitmålad villa med bilparkering och odlade tujor!

Slutord

Med dessa personliga minnen ur ett mikroperspektiv kan man i någon mån inse hur omfattande förändringarna av flora, vegetation och landskap varit i Uppland och i hela vårt land under de senaste femtio åren. Enorma förändringar har skett både i stort och i smått, detta trots att man på sina håll gjort medvetna insatser för att bevara landskapets gamla karaktär. Denna insikt ger ytterligare energi för att dokumentera den nuvarande floran och med den kunskapen bidra till att åtminstone begränsa dess utarmning, d.v.s. att fortsätta det aktiva arbetet med Projekt Upplands flora.

<i>Delphinium consolida</i>
Riddarsporre
Familj <i>Ranunculaceae</i>
Fyndort (landskap, socken etc.) Uppland
Treå Uppsala - Näs
Växtplats Aker
6.7.1946
Lena Junell.

Floraväkteriet 2003 – de mest hotade

KERSTIN FROSTBERG, BO KARLSSON och ANDERS SVENSON
 Bearbetning: Hans Rydberg och Staffan Kihl

De hotade arterna i Sörmland övervakas kontinuerligt. Genom brist på tid och övervakare kan naturligtvis bara ett urval av arter och lokaler följas upp. Rapporteringen har tidigare skett som separata publikationer i A4-format men i framtiden kommer sannolikt andra medier att utnyttjas. I år kommer rapporteringen att ske i Daphne, dels i detta nummer med en redovisning av de mest utsatta arternas situation, dels i höst som ett temanummer där även de sårbara arterna redovisas. Då kommer också resultaten från 2001 och 2002 års floraväkteri att presenteras.

Följande sammanställning är en redaktionell bearbetning av det material som de floraväktaransvariga i Sörmland och Uppland tagit fram för det gångna året. Den är tänkt som en aptitretare inför sommarens exkursioner. På redaktionen hoppas vi att detta skall ge inspiration till att gå ut i markerna och söka upp guldklimparna och i bästa fall också få kontakt med markägare och andra så att de får kunskap om de skyddsvärda växterna och utifrån en sakta tilltagande entusiasm få möjlighet att skydda och vårda dem på bästa sätt.

Alchemilla samuelssonii – stubbdaggkåpa
 EN (starkt hotad)

UPPLAND

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Ängholmen strax N om nordligaste husen O om vägen.

Återfynd 2003-05-30 (JED), minst ett 20-tal ex i kanten av en hage, i frisk- och fuktäng samt i has-selsnår, även enstaka ex spridda längs vägen N-ut.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Karlberg ca 50 m SV om gårdsbyggnaden.

Återfynd 2003-05-30 (JED), 12 ex i dikeskant, gräsmatta och i f.d. slättermark.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Sjöängen ca 200 m VSV om gården.

Återfynd 2003-06-29 (JED), 10 ex i fuktigt vägdi-ke invid åker.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Östersjö brygga vid P-platsen samt i vägdi-ke strax norrut.

Återfynd 2003-06-29 (JED), inom ca 2 m², oför-ändrad förekomst.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Rumshamn vid vägen ca 800 m N om Östersjö-vägskälet.

Återfynd 2003-06-29 (JED), i fuktigt vägdi-ke, oförändrad förekomst.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Rumshamn strax O om sydligaste gården.

Återfynd 2003-06-29 (JED), oförändrat rikl. och spridd längs stig i lundartad blandskog, även spridd längs stigen åt SO.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Blekunge gård ca 200 m österut vid landsvägen.

Återfynd 2003-06-29 (JED), rikl. längs ca 15 m i vägdi-ke.

Aristolochia clematitis – hålot**EN** (starkt hotad)

UPPLAND

Stockholms k:n, Bromma, Minneberg i villapark - förvildad plantering.

Återfynd 2003-06-16 (HGG), 1 rugge.**Artemisia stelleriana** - sandmalört**RE** (försvunnen) – som vild.

SÖRMLAND

Stockholms k:n, Brännkyrka, Högdalen i sopsandtipp S om järnvägen och Högdalstippen.

Nytt fynd 2003-09-16 (ASV), 1 sterilt ex bland fågelfröarter, möjligen förorening i frö och spridd från odling/trädgårdsutkast.**Botrychium matricariifolium** – rutlåsbräken**EN** (starkt hotad)

UPPLAND

Norrtälje k:n, Blidö, Östra Vånskär i In-Fredel.

Nytt fynd 2003-07-17 (JED, JEM, GEK, AOL, NLÖ), 43 ex. under ett tätt olvonsnår på solexponerad, strandnära örtrik hållmark.

Norrtälje k:n, Blidö, Svartlöga, heden på öns NO del.

Återfynd 2003-06-26 (ANI, JED), 6 ex.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, strax NNV om Sveduddens fyr.

Återfynd 2003-06-29 (JED), 11 ex.

Norrtälje k:n, Björkö-Arholma, Klippans naturreservat.

Återfynd 2003-07-04 (JED, AOL), 1 ex.

Värmdö k:n, Djurö, Djurö-Skarpö 400 m VSV om Idgloholmen.

Ej återfunnen 2003-06-14 (JED).

Värmdö k:n, Djurö, Djurö-Skarpö 400 m VNV om Idgloholmen.

Återfynd 2003-06-14 (JED), 3 ex.

Värmdö k:n, Möja, L. Österkobben SO om Norrö.

Återfynd 2003-06-25 (ANI, JED), 49 ex.

Värmdö k:n, Möja, Grankobben NO om Norrö.

Återfynd 2003-06-25 (ANI, JED), 110 ex.

Värmdö k:n, Möja, L. Svedjeholmen på syd-uddens V sida.

Återfynd 2003-06-22 (ANI, JED), 5 ex.

Värmdö k:n, Möja, Kälö, sydöstra udden på S sidan.

Återfynd 2003-06-23 (ANI, JED), 3 ex.

Värmdö k:n, Möja, Finnkobb SO om Kälö.

Återfynd 2003-06-23 (JED, ANI), 24 ex.

Österåker k:n, Ljusterö, Hjälpskär.

Återfynd 2003-06-23 (JED, ANI), 41 ex.

SÖRMLAND

Södertälje k:n, Hölö, Tullgarns brygga.

Återfynd 2003 (MKA, BKA), 115 ex i slutning av liten berghäll, f.n. inget hot.

Södertälje k:n, Hölö, ca 500 m NV om Tullbotorp.

Återfynd 2003 (LKA), 6 ex på vändplan och liten skogsväg, f.n. inget hot.**Botrychium simplex** – dvärglåsbräken**EN** (starkt hotad)

UPPLAND

Norrtälje k:n, Singö.

Återfynd 2003-06-14 (JEM, GEK), 2003-07-01 (JED, AOL), 17 ex varav några mycket små, i sipperfuktstråk över klippor. Av sekretesskäl är lokalen ej närmare angiven.**Centaurea nigra** – svartklint**EN** (starkt hotad)

UPPLAND

Lidingö k:n, Lidingö, Södergarns avfallstipp.

Nytt fynd 2003-09-20 (ASV), 1 ex på jordplan vid risdeponi. En planta med 3-5 blomstänglar funnen av JED några dagar tidigare.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati hållplats ca 100 m S om järnvägsövergången.

Ej återfunnen 2003-08-26 (ASV).

Chaerophyllum aureum – guldkörvel
EN (starkt hotad)

UPPLAND

Solna k:n, Råsunda, Råstasjöns O ände.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), ca 2000 ex inom en yta av 10 x 35 m i slänt mot busksnår.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati hållplats N om järnvägsövergången.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), 14 blommande och sterila plantor i häck mot handelsträdgården.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati hållplats 100 m S om järnvägsövergången.

Återfynd, 2003-08-26 (ASV), 11 ex, delvis fertil, i häck mellan grusväg och järnväg.

Stockholms k:n, Engelbrekt, L. Frescati N om Botaniska institutionen.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), minst 1000 blommande ex inom 10 x 15 m i slänt nära byggnaden.

Sundbybergs k:n, Sundbyberg, Rissneleden vid Artillerivägen.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), minst 500 ex inom 5 x 30 m i bryn till lövbusksnår ovanför vägslänt.

Chaerophyllum bulbosum – rotkörvel
EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Katrineholms k:n, St. Malm, ca 500 m S om Eriksbergs slott på åkerholme.

Återfynd 2003-08-23 (BKA), 15 ex inom ca 100 m². Gammal avfallsplats, som håller på att växa igen med lövskog och planterad gran. Lokalen krymper allteftersom träd och buskar breder ut sig. Viss avverkning och röjning behöver göras.

Katrineholms k:n, St. Malm, ca 150 m NV om Djulfors mot lövskogsbyn.

Återfynd 2003-08-23 (BKA), ca 40 ex inom ca 300 m på bördig mark mellan trädgård och lövskog. Stark konkurrens från brännässlor.

Katrineholms k:n, Floda, ca 200 m NNV om f.d. Bie gård på båda sidor om lv.

Återfynd 2003-07-29 (KGA), ca 570 ex på 6 dellokaler. Bestånden täcker totalt ca 1000 m² och växer på f.d. gårdsplaner, tomter och husgrunder.

Populationen minskar starkt, nu bara 25 % jämfört med 2002.

Katrineholms k:n, Julita, ca 200 m S om Grindstugan.

Återfynd 2003-07-29 (KGA), ca 800 ex i grustag och delar därav som fyllts igen. Stark ökning jämfört med 2002.

Katrineholms k:n, Julita, strax NV om Äs gård vid f.d. ladugård.

Återfynd 2003-07-29 (KGA), ca 2100 ex på 8 dellokaler. Bestånden täcker totalt ca 500 m², växer på gammal gårdsplan, i f.d. trädgård och i betesmark. Populationen oförändrad jämfört med 2002.

Katrineholms k:n, Julita, 700 m ONO om Fisketorp vid Limsäter.

Återfynd 2003-07-29 (KGA), minst 800 ex. Beståndet är mkt frodigt och täcker ca 500 m². Det växer i en skogsbacke och åkerren i öster- till söderläge. Populationen oförändrad jämfört med 2002.

UPPLAND

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati vid Fiskartorpsvägen ca 150 m SO om Blå husen.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), ca 250 ex i slänt mot vägen, även på vägens andra sida.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati på V sidan av Restaurang Lantis.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), minst 400 ex i slänt, bland lövträd.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati SO om Juristhuset.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), 100 ex i lövsnår.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati vid Arrheniuslaboratoriet V om Gröna villan.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), 50 ex i rabatter och snår.

Stockholms k:n, Engelbrekt, L. Frescati V om Wallenberglaboratoriet.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), 250 ex i slänt mot väst.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Frescati O om Frescativägen och N om Svante Arrhenius väg.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), 40 ex i bryn mot gräsmatta.

Stockholms k:n, Engelbrekt, Stockholm, Frescati 100 m N om Arrheniuslaboratoriet.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), ca 800 ex i bryn mot lövdunge.

Sundbybergs k:n, Sundbyberg, Lötsjöns V ände, mot Ursviksvägen.

Återfynd 2003-08-26 (ASV), ca 100 ex i pest-skråprabatt. Beståndet avklippt med pestskräpen på 2 dm höjd över marken.

Erucastrum gallicum – kålsenap

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Nacka k:n, Nacka, Henriksdal på Kvarnholmsvägens refug.

Återfynd 2003-09-25 (JED), ca 15 ex på vägens mittrefug.

UPPLAND

Lidingö k:n, Lidingö, Trolldalstippen.

Nytt fynd 2003-09-18 (JED), 4 ex, spridd.

Värmdö k:n, Gustavsberg, Kovikstippen.

Återfynd 2003-09-25 (JED), ca 25 ex, relativt spridd.

Euphrasia rostkoviana ssp. fennica – finnögon-tröst

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Strängnäs k:n, Länna, betesmark vid Björkorp ca 75 m väster om vägskalet vid Rocklänna, omkring 25 m S om vägen.

Återfynd 2003-08-08 (BKA), ca 2000 ex täckande omkring 400 m² i hage med glest trädskikt och som betas av nötkreatur. Inget aktuellt hot mot beståndet.

UPPLAND

Håbo k:n, Skokloster, ca 2 km SO om Nytorp längs en väg.

Återfynd 2003-09-07 (KFR), i ljusöppen miljö utefter grusväg. Exemplaren ej räknade, populationen bedöms dock oförändrad jämfört med tidigare år.

Östhammars k:n, Forsmark, 100 m V om Storskäret.

Återfynd 2003-07 (EZA), 1211 ex i betesmark.

Östhammars k:n, Forsmark, 350 m V om Storskäret längs S sidan av vägen.

Återfynd 2003-07 (EZA), 11 ex i en glest trädbevuxen betesmark.

Festuca heterophylla – skuggsvingel

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Gnesta k:n, Frustuna-Kattnäs, Södertuna i parken ca 400 m ONO om herrgården.

Återfynd 2003-07-25 (HRY), ett 50-tal tuvor i relativt torr, gles lövskog utmed en stig. Populationen oförändrad sedan 1980-talet.

UPPLAND

Lidingö k:n, Lidingö, Kappsta park.

Återfynd 2003-06-16 (HGG, KST), täml. riklig längs stiganter.

Galium pumilum – parkmåra

EN (starkt hotad)

UPPLAND

Nacka k:n, Boo, Skepparholmen på uddens V-del samt strax innanför udden.

Återfynd 2003-06-15 (JED, HGU). På udden finns spridda bestånd som täcker totalt ca 30 m², innanför udden finns arten på en fläck om ca 0,5 m . Uppenbarligen har arten ökat på själva udden, möjligen pga extensivt hästbete tidigare år, ett bete som nu upphört.

Stockholms k:n, Bromma, Ålsten vid f.d.

Granliden på ödetomt.

Återfynd 2003-06-17 (HGG), 5 ex på stig under hängpil, spridd på ca 5 m², tillsammans med hårdsvingel.

Koeleria grandis – stor tofsäxing

CR (akut hotad)

UPPLAND

Norrälje k:n, Rådmansö, Kappelskär.

Återfynd 2003-07-08 (JEM), 5 tuvor varav en tuva med 2 axbärande strån i kanten av en håll.

Växtplatsen är som tidigare avstängslad från bete. Av sekretesskäl är lokalen ej närmare angiven,

Koeleria pyramidata – grön tofsäxing

EN (starkt hotad)

UPPLAND

Uppsala k:n, Dalby, 100 m SV om Nibble.

Återfynd 2003-06-18 (JED, NLÖ,HLJ), ca 200-300 tuvor, beståndet oförändrat.

Nepeta cataria – kattmynta

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Trosa k:n, Trosa-Vagnhärad, Askö nära vänstra flygeln vid mässen.

Återfynd 2003-08-30 (MKA), 8 små ex.

Phyteuma nigrum – blårapunkel

EN (starkt hotad)

UPPLAND

Nacka k:n, Boo, Skepparholmen strax SV om udden.

Återfynd 2003-06-15 (JED, HGU), 12 ex i blom samt flera sterila ex.

Solna k:n, Solna, Ulriksdals park, strax NO om och två lokaler S om Vårdshuset.

Återfynd 2003-06-15 (JED, HGU), totalt 156 ex. På gamla lokalen NO om vårdshuset ca 100 ex, på en nyupptäckt lokal S om vårdshuset ett 50-tal ex i parkgräsmark och på ytterligare en ny delokal ca 200 m S om Vårdshuset 6 ex i vägkant invid en tomthäck.

Stockholms k:n, Bromma, Minneberg på villatomt.

Återfynd 2003-06-15 (JED, HGU), 60 ex spridda runt en villa, främst på NO-sidan om denna.

Potamogeton rutilus – styvnate

EN (starkt hotad)

UPPLAND

Norrälje k:n, Rimbo, Trehörningen.

Ej återfunnen 2003-08-10 (JEM, GEK).

Trehörningen är numera två från varandra separerade sjöar. Den östra är en lämplig Potamogeton-sjö. Den västra ('västra viken'), där enl. uppgift

styvnaten växte, är under kraftig igenväxning. Alla delar av Trehörningen genomsöktes men med negativt resultat.

Norrälje k:n, Fasterna, Metsjön.

Ej återfunnen 2003-08 (KST). Sjöbottnarna är täckta av vattenpest. Ingen styvnate hittades vid krattningar i sjön.

Pleurospermum austriacum – piploka

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Katrineholms k:n, Björkvik, väg mot Virå såg mellan vägkorset och hönseriet samt O om landsvägen.

Återfynd 2003-06-28 (BKA, HLE), 20 ex, ej blommande samt 9 ex på vägen O om landsvägen. Vägrenarna slagna, ca hälften av plantorna kapade.

Katrineholms k:n, Björkvik, ca 400 m V om Gamla skolan.

Nytt fynd 2003-06-28 (BKA, HLE), 4 ex, ej blommande. Funnen i lövskogslund, där marken bökats upp av vildsvin. Genom bökandet har flera plantor försvunnit.

Nyköpings k:n, Kila, ca 1200 m SV om Virå.

Återfynd 2003-06-28 (BKA, HLE), ca 250 ex på vägrenen och på väglänter på båda sidor om landsvägen, på V-sidan av vägen ca 50 ex, på motsatta sidan ca 215 ex. I huvudsak steril, bara 1 fertilt ex sågs. Inga aktuella hot fränsett den svaga fertiliteten.

Ranunculus acris ssp. friesianus – parksmörblomma

EN (starkt hotad)

UPPLAND

Uppsala k:n, Bondkyrka, Ultuna strax NO om herrgården.

Återfynd 2003-06-02 (JED, NLÖ), 50-60 ex. Stabilt bestånd.

Salvia pratensis – ängssalvia

EN (starkt hotad)

SÖRMLAND

Södertälje k:n, Ytterjärna, Nibble nära Kulturhuset.

Ej återfunnen 2003 (LKA). Salvia verkar nu vara utgången. Gräsmattorna har varit maskinslagna i år (2003) och det har nog knäckt arten. Den odlas emellertid i närheten och sannolikt var tidigare fynd exemplar av sentida trädgårdsflyktingar.

Tyresö k:n, Tyresö, Dyviks ängar, Lillgipan V om Dyviksmaren.

Nytt fynd 2003-06-30 (UJO), 7 ex i tät samling i torrbacke med 20-årig kontinuerlig ängshävd, sannolikt nyligen införd (sådd eller inplanterad).

UPPLAND

Tierps k:n, Vendel, 300 m O om byn Gryttby på N sidan av en väg.

Återfynd 2003-06-26 (KFR), ca 60 ex, varav hälften blommande, längs en vägsträcka av 12 m. Ytterligare 2 ex finns längs samma väg 15 m längre bort. Vägrenen är slagen och hälften av beståndet avkopat under blomningen.

Floraväktare

ANI = Anders Nissling, AOL = Aina Olsson, ASV = Anders Svenson, BKA = Bo Karlsson, EZA = Ebbe Zachrisson, GEK = Gabriel Ekman, HGG = Håkan Gustafsson, HGU = Henry Gudmundsson, HLE = Håkan Lernefalk, HLJ = H. Ljungberg, HRY = Hans Rydberg, JED = Jan Edelsjö, JEM = Joakim Ekman, KFR = Kerstin Frostberg, KGA = Kerstin Gabrielsson, KST = Kristoffer Stighäll, LKA = Lennart Karlén, MKA = Maria Kavcic, NLÖ = Niklas Lönnell, UJO = Ulf Johansson.

Är du intresserad av att delta i floraväktariet?

Att gå på skattjakt efter vår floras ädlaste klenoder – de hotade arterna – ger fantastiska upplevelser samtidigt som du bidrar till naturskyddsarbetet på ett aktivt sätt. Hur gör du?

Vilka arter är intressanta? Vilka uppgifter skall lämnas? Svaren på de här frågorna och många fler får du om du kontaktar våra duktiga floraväktare Anders Svenson, Kerstin Frostberg och Bo Karlsson. Deras adresser och telefonnummer finner du på sid 36.

Medlemstorget - en mötesplats för Daphnes alla läsare

Medlemstorget är en nyhet i Daphne. Detta torg skall vara en mötesplats för medlemmarna i Botaniska Sällskapet i Stockholm och Botaniska Sektionen i Uppsala. Här kan du avhandla det mesta, men det skall vara korta inlägg! Att använda Daphne som "chattningsmedium" är däremot opraktiskt eftersom tidskriften i regel bara kommer att skickas ut 2 ggr per år. Viktigt är emellertid att inläggen berör ämnesområdet botanik eller åtminstone tangerar detta. Inlägg som ligger alltför långt från ämnet publiceras inte.

Manus till medlemstorget skickas till redaktören som brev, e-post eller genom ett enkelt telefonsamtal. Även om du önskar få det insänt underskrivet med signatur, vill vi ändå ha ditt namn, din adress (e-post-adress räcker) samt ditt telefonnummer för att kunna nå dig om vi exempelvis vill ha kompletterande upplysningar.

För att ge ett exempel på vad medlemstorget kan innehålla tänkte jag här lämna en rad exempel hämtade från fantasin:

KÖPES

Jag skulle vilja köpa Hallingbäcks & Holmåsens mossflora billigt, max 100:-
Telnr: 017-232323

SÄLJES

Stereolupp, x gångers förstoring, 1 500:-,
tel. 017-242424 janis.joplin@swipnet.se

Ståltermos, väl urdiskad, 50:- Tel: 017-252525

Krusenstierna, E. Nyckelvikens flora, 75:-,
telnr: 017-262626

KONTAKT

Jag vill ha kontakt med någon mossintresserad i Rimbo-trakten att göra exkursioner tillsammans med. Hör av dig till Ansgar på tel: 017-272727 eller epost birka@telia.com

ARBETE

Finns det någon av Daphnes läsare som mot en mindre ersättning skulle kunna gå igenom och artbestämma mina starrar (Carex) från Kvickjock? Hör av dig till Goramal, tel: 017-282828

FRÅGOR

Är det någon som kan tipsa mig hur man skiljer krusskräppa från gårdsskräppa när dom inte blommar. /LISA tel: 017-292929

Är det någon som vet om det skett några botaniska inventeringar på Häverö Prästäng? /Ruben Rubensson tel: 017-303030

Finns det några fåglar som käkar smultronklöverns smultron på höstarna i tron att de är bär? /Fragancia, tel: 017-313131

(Redaktören förmedlar frågan vidare om han inte själv kan besvara den, mailar till

frågeställaren samt lägger ut frågor och svar på Botaniska Sällskapets hemsida via en länk)

EPISODER

Ät inte marmeladsmörgåsar i mörker! Då väntar en obehaglig överraskning. Jag hade brett marmelad på mina utflyktsmackor som jag skulle inta innan mörker och hemfärd. Jag saknade då plötsligt min kamera, och blev tvungen att avbryta måltiden för att försöka hitta den innan det blev mörkt. Jag gick tillbaka in i den skog där jag senast tog en bild och lyckades till min stora glädje hitta den. När jag kom tillbaka till matplatsen var det nästan mörkt. Jag åt smörgåsarna i all hast och skulle just svälja kaffeslurken när det plötsligt började krylla och stickas i munnen. Marmeladen hade dragit till sig massor av myror, svåra att se nu när det blivit mörkt. Det gjorde ont på tungan och i gommen hela hemfärden! /Lasse

TIPS

Hur håller du ostmackorna fräscha i bilen i sommarvärmen? Använd kylväska, ett lager kylklabbar och lägg ostmackorna med plast runt och omsvepta i tidningspapper och

därefter ett nytt lager isklabbar ovanpå. I detta kylskåp kan du sedan lägga in påsar med växter som skall beläggas eller tas hem för kontrollbestämning. /Lars-Lars Laars

Om du inventerar och är hundrädd... Förse dig med en sprayflaska fylld med ättiksprit och spraya mot en eventuell angripare. Det hjälper! /Limpan

Om du är osäker på hur du skall skilja amerikansk snålört från vanlig snålört - titta på håren hos bladskäften! Dessa är styva och nedåtriktade på amerikansk snålört, mjuka och rätt utstående hos den andra arten/ Berit Beritsson

SMÅFYND

Är det nån som sett vitblommig teveronika? Jag såg den på min tomt (Runmarö) i somras. Enligt professor Nöjd är detta mycket ovanligt! / Gilbert O. Sullivan

På Sälö i X-bo socken växer ett mindre bestånd av strandnarv, *Sagina maritima*. Den växer på lucker strandjord i en skreva mellan två moränblock./Arne von Schneider, Sälbo

De vilda blommornas dag 13 juni 2004

SÖRMLAND

Eskilstuna: Skjulsta

SAMLING: Kvarnstugan kl.10.00

LEDARE: Olle Andersson

Gnesta: Näsberget

SAMLING: ICA-parkeringen i Gnesta kl.10.00

LEDARE: Hans Rydberg

(Tel: 0158-107 22)

Gnesta: Lundbynäs, Utnässets naturreservat

SAMLING: Lidans busshållplats strax N om Axala vid väg 223 kl.10.00

LEDARE: Per Skyllberg

(Tel: 0158-209 29)

Nyköping: Vibbersholmens naturreservat

SAMLING: Konsum i Näveksvarn kl.10.00

LEDARE: Uno Sand

(Tel: 0155-52397)

Nyköping: Labro ängar

SAMLING: P-plats Labro ängar, Trillingsbergsvägen kl. 10.00

LEDARE: Larseric Eldenäs

(Tel: 0155-218728)

Nyköping: Linudden

SAMLING: Linudden (mot Strandstuviken, skylt visar) kl. 18.00

LEDARE: Uno Sand

(Tel: 0155-523 97)

Katrineholm: Lundsjön, N om**Katrineholm**

SAMLING: Samäkning från "Röda ladan" (P-plats mitt emot Katrineholms konferenscenter) kl.10.00

LEDARE: Bo Karlsson

(Tel: 0150-391 97)

STOCKHOLM

Ekerö: Eldgarnsö

SAMLING: Eldgarnsö reservatparkering kl.10.00

LEDARE: Sture Nordmark

(Tel: 08-56042815)

Järfälla: Järvafältet, cykelutflykt till Håga båtsmanstorp

SAMLING: P-plats vid Säby allé kl.14.00

LEDARE: Eva Grönlund

(Tel: 08-583 507 35)

Sigtuna: Sigtuna stad

SAMLING: Busstationen i Sigtuna kl.09.30
LEDARE: Kerstin Frostberg
(Tel: 08-59255587)

Österåker: Stavs äng

SAMLING: Roslags Kulla kyrka kl.10.30
LEDARE: Åke Strid
(Tel: 08-540 229 33)

Stockholm: Norra Djurgården

SAMLING: T-bana, Universtitet kl.13.00
LEDARE: Helena Klangemo
(Eva Sandberg, tel: 08-644 52 70)

Stockholm: Judarnskogen

SAMLING: Åkeshovs slott kl.10.00
LEDARE: Nanna Malmros
(Eva Sandberg, tel: 08-644 52 70)

Nacka: Erstavik

SAMLING: Erstaviksbadets P-plats kl.
10.00
LEDARE: Sofia Wikström
(Tel: 08-7829949)

Tyresö: Alby naturreservat

SAMLING: Alby fritidsgård kl.10.00
LEDARE: Irja Hedman, Henry
Gudmundson
(Tel: 08-712 56 72)

Haninge: Tyresta naturreservat

SAMLING: P-plats Spirudden kl.13.00
LEDARE: Peder Curman
(Tel: 08-745 33 94)

UPPSALA**Knivsta: Gredelby backar**

SAMLING: Högåsvägens slut kl.13.00
LEDARE: Karin Martinsson, Ulf Swenson

Tierp: Lövåsen

SAMLING: Torget i Tierp för samäkning
kl.09.30
LEDARE: Nils Andersson

Notiser

Tecknare sökes

Allt sedan Bengt Nicolson lämnade oss har Daphne ingen illustratör och vi är från redaktionen intresserade att knyta en eller flera personer till oss som vid behov kan utföra vissa illustrationer till tidskriften. Vi kan tyvärr inte utlova någon ersättning - alla som arbetar fram Daphne gör det ideellt - men har du vissa anspråk får vi naturligtvis ta upp den frågan till diskussion. Är du intresserad? Kontakta redaktionen via e-post till daphne@bsis.org eller redaktören direkt - Hans Rydberg 0158-10722, e-post hanry@d.lst.se.

Botanikkurs på Ölands alvar

En botanikkurs i regi av Kjesäters Folkhögskola kommer att anordnas i sommar, närmare bestämt 6-9 juli 2004. Föreläggningen blir på Ottenby vandrarhem. Det är en fältkurs och tyngdpunkten kommer att ligga på det öländska alvaret och dess växter. Växtekologin med alvarväxternas anpassningar till den karga miljön kommer att få ett eget kapitel.

Några få platser återstår. Är du intresserad av att delta eller har frågor kan du höra av dig till någon av kursledarna, Hans Rydberg 0158-107 22 eller Eva-Marie Harlin 0150-520 80. Våra e-postadresser är hanry@d.lst.se resp. evamarie.harlin@folk-bildning.net

Mötesprogram

Botaniska sällskapetets och Botaniska sektionens program finns alltid tillgängliga på respektive förenings hemsida.

De vilda blommornas dag

År går den av stapeln den 13 juni. Det fullständiga programmet finns bl.a. på SBF:s hemsida.

Skogsklockan årets växt

Anvisningar för inventering och rapportering finns på SBF:s hemsida. www.sbf.c.se

Vi hoppas att botanister i Sverige ställer upp och rapporterar skogsklocka under 2004. Det inkomna materialet kommer att sammanställas och publiceras i SBT under 2005. Inkomna rapporter kommer också att skickas vidare till ArtDatabanken.

För att underlätta sommarens arbete, åtminstone i Sörmland, publiceras en sammanställning över de lokaler där skogsklockan hittats under inventeringen för Sörmlands Flora på Botaniska Sällskapetets hemsida, www.bsis.org.

Premiär för korsord i Daphne!

Några priser, bortsett från den sköna känsla som infinner sig när man fyllt i alla tomma rutor, kan vi inte utlova.

Konstruktör: Ida Trift

VILKA TRE SVENSKA VÄXTNAMN KAN ASSOCIERAS MED MOTIVET PÅ BILDEN? SKRIV DEM I DE SKUGGADE RUTORNA.					HAR SPETS PÅ HOLKFJÄLLEN	HÖRS HULLAN	ACTEA SPICATA	↓	BETYDER VÄRLIG SLÖ	
					↳					
					TROPISKT SÄDES-SLAG					
					UTDÖD FÅGEL					
					I GRYNINGEN					KADAVER
					↳					
					ÅKDON OCH SJUNGA		VATTEN-DROPPAR			
					DOFTAR VID VATTNET					289 TRIFT
HAR HÄNGANDE HONAX	LIKA ILLA SOM PEST	↓	MÄRR	GÖR INTE FLYTT-FÅGELN	↓	SÄTTS I SNÖ OCH ÅKER				
↳				↘				SKÄNKA KALLAS TALL		
EN CAREX I BUNKE						EFTER-TRYCK				
MARK						MÅRA				
VARITET						EN KNÖL AV STRÅN BESTÄLLA				
↳				VÄRLDEN UTANFÖR STADEN						
PETRO-LEUM-PRODUKT							ÄTER GÄRNA LEMNA		R I FLORA	
ÄR LÅGA STRAND-ÅNGAR		DJURET GÖPA		OANSENLIG CLADIUM				PRO-NOMEN		
↳					LAND I AFRIKA					
STOR FLOD			TEUCRI-UM							

Botaniska Sällskapet Exkursionsprogram 2004

Söndagen den 2 maj kl 10.00

Naturreseptat Eldgarnsö

Naturreseptat Eldgarnsö längst norrut på Färingsö, bjuder på ett mycket varierat landskap med ett stort sammanhängande lövskogsområde. På vägen dit stannar vi vid ett bestånd av skunkkalla, och ser stora mistelbestånd längs vägen. På tillbakavägen besöker vi Svartsjö slott med park och omgivning, där man kan se fem arter nunneört (inkl. hålnunneört) och ramslök.

Samling vid Svanhagens infartsparkering i Skå på Färingsö 8.45. Bilar behövs för att kunna genomföra hela dagens program, samåk gärna. Buss 317 från Brommaplan 8.20 kör till Svanhagen. När alla är på plats packar vi bilarna fulla och åker. Medtag matsäck för en hel-dag. På hemvägen kan man ta buss från Svartsjö slott och vara vid Brommanplan 15.20. Exkursionen leds av Sture Nordmark, 560 28 15.

Söndagen den 13 juni

De Vilda blommornas dag

Missa inte "De Vilda blommornas dag" som i år arrangeras i alla de nordiska länderna (även Island). Denna dag anordnas blomstervandringar på en rad botaniskt intressanta platser. Vandringarna sker i ett lungt tempo och riktar sig både till botaniker och en intresserad allmänhet.

Söndagen den 15 augusti

Vattenväxter

Ett tillfälle att få se den dolda delen av vår flora, växterna under ytan. En exkursion i Uppland som ställer höga krav på deltagarna. Inga fynd står uppgradade för uppvisning utan det behövs ett aktivt sökande från alla som är med. Eventuellt kan det finnas en kanot och vattenkikare. Glöm inte handduken.

Mötesplats bestäms ett par veckor innan exkursionen.

Ring Anders Svenson, 598 563 62 eller Kerstin Frostberg 591 263 67, för information om tid och plats, eller se på sällskapets hemsida, www.bsis.org.

Söndagen den 15 september

Adventivexkursion

Traditionsenlig exkursion till soptippar och skräpmarker där exotiska arter förhoppningsvis dykt upp för att beskådas av oss.

Tid och mötesplats bestäms en vecka innan exkursionen då vi vet de bästa lokalerna.

Ring Anders Svenson, 598 563 62 eller Ida Trift, 16 37 64, för information om tid och plats, eller se på sällskapetets hemsida.

Söndagen den 3 oktober

Svampexkursion i Gnesta-trakten i Södermanland

Blir det ett bra väder för svampar kommer det att bli en dag som kryllar av fynd. Är vädret istället torrt och vandringsvänligt finns det ändå alltid svamp på vissa ställen. Den precisa lokalen bestäms senare, - beroende på höstens väderbild t.ex. lokala regn, lokal frost, torkläget etc - det kan skilja sig väsentligt mellan olika skogsbestånd. Exkursionen leds av Hans Rydberg.

Samling vid parkeringen alldeles invid och öster om Gnesta pendeltågsstation så snart efter kl. 10 som möjligt, den exakta tiden får bestämmas av när pendeltåget från Stockholm anländer.

Kontaktpersoner för Projekt Upplands Flora

- Lena Jonsell, Konsumvägen 20B, 756 45 Uppsala
018-30 24 70 (ordförande).
- Mora Aronsson, Övergran Kyrkängen, 746 93 Bålsta
0171-522 08 (Stockholmsdelen utom Norrtälje).
- Joakim Ekman, Kampementsgatan 8, 115 38 Stockholm
08-663 34 47 (Norrtäljedistriktet).
- Gunnar Eriksson, Pl. 1352 Svind, 740 81 Grillby
0171-47 60 89 (Enköping-/Håbodistriktet).
- Svante von Strokirch, Österänge Pl. 1012, 810 65 Skärplinge
0294-100 24 (Tierp-/Älvkarlebydistriktet).
- Ulf Swensson, Boängsvägen, 741 92 Knivsta
018-55 04 59 (Uppsaladistriktet).
- Ebbe Zachrisson, Frodegatan 38, 753 27 Uppsala
018-71 48 41 (Östhammardistriktet).

UPPLANDS FLORA

Projekt Stockholmstraktens mossor

- Kontaktperson: Niklas Lönnell, Dirigentvägen 171, 765 54 Uppsala
niklas.lonell@telia.com (hem), niklas.lonell@artdata.slu.se (arb.)
018-67 24 51

Floraväktaransvariga

- Stockholms län (AB) Anders Svenson, Källbo, 195 92 Märsta
anders.svenson@swipnet.se
08-591 490 12 (hem), 08-598 563 62 (arb)
- Uppsala län (C) Kerstin Frostberg, Gärdesgatan 7, 193 32 Sigtuna
kerstin.frostberg@telia.com
08-592 555 87 (hem), 08-591 263 67 (arb.)
- Södermanlands län (D) Bo Karlsson, Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
cny357j@tninet.se
0150-39197 (hem), 0150-12305 (arb.)

Botaniska Sällskapet i Stockholm - styrelse 2003

- Ordförande Sofia Wikström, Jungfrugatan 62 nb, 115 31 Stockholm
sofia.wikstrom@botan.su.se, 08-7829949 (hem), 08-161205 (arb.)
- Vice ordf. Ida Trift, Nybrogatan 66A, 114 41 Stockholm,
ida.trift@botan.su.se, 08-6676685 (hem), 08-161205 (arb.)
- Sekreterare Kerstin Frostberg, Gärdesgatan 7, 193 32 Sigtuna,
kerstin.frostberg@telia.com, 08-59255587 (hem), 08-59126367 (arb.)
- Kassör Claes Hammarsjö, Furuvägen 2, 646 34 Gnesta,
claes@hammarsjo.com, 0158-12071
- Ledamöter Joakim Ekman, joakim.ekman@swipnet.se,
08-6633447 (hem), 0176-235048 (Norrtälje)
- Lennart Karlén, lennart.karlen@telia.com,
08-55174016
- Staffan Kihl, s.kihl@telia.com,
08-7110296 (hem), 08-58592396 (arb.)
- Sture Nordmark, Sätuna, 179 97 Färentuna,
08-56042815
- Göran Odelvik, goran.odelvik@nrm.se,
08-53038071 (hem), 08-51954161 (arb.)
- Anders Svenson, anders.svenson@swipnet.se.
08-59149012 (hem), 08-59856362 (arb)

Botaniska sektionen av Naturvetenskapliga Studentsällskapet i Uppsala - styrelse 2003

- Ordförande Emma Wallrup, Täljstensvägen 14d, 754 20 Uppsala,
n9emmwal@stud.slu.se, 018-558559 (hem), 070-5735451 (mobil)
- Vice ordf. Niklas Bengtsson, Faringe Lundbygård, 740 10 Almunge,
nibe@c.lst.se, 0174-20850 (hem), 070-6939928 (mobil)
- Sekreterare Helena Munkert, Norbyvägen 71b, 756 45 Uppsala,
helena.munkert@ebc.uu.se, 0733-240502 (mobil)
- Kassör Mattias Vass, Buregatan 8, 195 54 Märsta,
mattias.vass.0811@student.uu.se, 08-59123537 (hem), 070-2824771
(mobil)
- Ledamöter Emil Nilsson
Saskia Sandring
Anna Gustavsson
Erika Torninger

Daphne

Årgång 15, Nr 1 2004

INNEHÅLL

- 1 Redaktören har ordet
- 2 Primula och dess primuloida släktingar - *Ida Trift*
- 9 En underbar torsdag - *Sture Nordmark*
- 13 Hur skyddar vi floran genom Natura 2000? - *Hans Rydberg*
- 19 Nostalgisk betraktelse över ett herbarium - *Lena Jonsell*
- 22 Floraväkteriet 2003 - de mest hotade
- 28 Medlemstorget
- 30 De vilda blommornas dag 2004
- 32 Notiser
- 33 Korsord
- 34 Exkursionsprogram

Myggnycklar, *Liparis loeselii*
Foto: Hans Rydberg